

KÜLTÜR SAVAŞÇISI BİR MALİYECİ: ALİ EMİRİ

Turgut Akman

İstanbul'un Fatih semtinde, cadde üzerinde, Millet Kütüphanesi adını taşıyan eski bir yapı, bu yoldan gelip geçenlerin gözünden kaçmamıştır. Orta derecede öğrenim yapan herkese de, **Divan-ı Lûgat-it-Türk** adı pek yabancı gelmez. Ama adı geçen kütüphanenin kurucusunun ve Türk kültürünün en önemli ürünlerinden biri olarak kabul edilen **Divan-ı Lûgat-it-Türk**'ü bulup ortaya çıkarmanın Ali Emiri olduğu çok az kimse tarafından bilinir. Daha da az bilinen husus, Ali Emiri'nin Maliye Tefiş Kurulu'nun eski bir üyesi olduğudur. Ali Emiri'nin maliye müfettişliğine tayin tarihi 26.6.1889'dur.

Ali Emiri, 1857 yılında, Diyarbakır'da Şair Mehmet Emiri ahfâdından Mehmet Şerif Efendi'nin oğlu olarak dünyaya geliyor. Birçok düşünce ve sanat adamı yetiştirmiş bir aileye mensuptur. Sıbyan mektebinde ve medresede okuyor. Büyük amcası Kâmi Efendi'den ders görüyor.

Bir "hey'et-i islahiyye" başkanı olarak Diyarbakır'a gelen Abidin Paşa yeteneğini duyduğu Ali Emiri'den Nef'i'nin,

**"Sanmam ki felek devr ile şâm ü seher eyler
Her vâkıanın âkıbetinden haber eyler"**

şiiirine bir hafta içinde bir nazîre yazmasını istiyor. Nazîreyi çok beğenen Abidin Paşa, Ali Emiri'yi müsevvidliğe tayin ediyor. Gerisini, İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'dan dinleyelim:

"1296 (1878)'de Âbidin Paşa bir hey'et-i islâhiyye ile Diyarbakır'a geldiği esnâda Emiri Efendi'yi müsevvidliğe tayin etti. Hey'etle Harput ve Sivas'a giderek Diyarbakır'a avdet edileceği hengâmda Âbidin Paşa Selanik Valiliğine tâyin olunmakla birlikte Selanik'e gitti. Bilâhare Kozan Sancağı âşâr müdiriyyetinde, Adana âşâr nezareti baş kitâbetinde, Leskovik, Kırşehir

matbû eserlerden mürekkep bir kütüphane vücade getirmiş, onu da kemali fahr ve ibtihac ile milletine hediye etmiştir.”

Ali Emiri Efendi'nin karakter ve ruh yapısı, *Divan-ı Lûgat-it-Türk*'ün bulunmasından yayımlanmasına kadar süren olaylar zinciri içinde, çok belirgin şekilde görülür. Sahaflar Çarşısında gördüğü kitap için, kendisinden 30 lira isterler. Kitap, daha önce, Maarif Nezareti İlmiye Encümenince tetkik edilmiş ve 10 lira değer biçilmiştir. Yanında o kadar para yoktur. Satılacağı korkusuyla dükkândan ayrılamaz. Rastlantı olarak çarşıdan geçmekte olan bir arkadaşından rica eder. Onda da para çıkışmaz. Eve gidip getirmesini söyler. Gelinceye kadar dükkândan ayrılmaz ve kitabı alır. Macar İlim Akademisininin 10 bin altınlık teklifini reddeder ve eserin yayın hakkını bedelsiz olarak hükümete devreder. Kitabın basımından sonra Talât Paşa'nın gönderdiği 300 altın lirayı da geri çevirir ve Paşa'ya şu notu gönderir:

“Lûtfunuza, kadirşinaslığınıza teşekkür ederim. Çünkü vatanı, milli bir ufacak hizmet mukabilinde para almış olacağım. Bu ise vicdanıma ağır gelen bir şeydir. Bundan dolayı size teşekkür ile beraber parayı iade ediyorum. Siz parayı yardıma muhtaç olan birkaç namuslu aileye dağıtırsanız ben size müteşekkir kalacağım gibi Cenab-ı Hak da memnun olur. Bu sadakanın adı da *Divan-ı Lûgat-it-Türk* sadakası olsun.”

Bu mümtaz insanı, *İstanbul Ansiklopedisi* yazarlarından Muzaffer Esen, çok veciz bir ifadeyle, şöyle tanımıyor:

“Âlim kelimesinin şark âleminde takarrür eden mânasıyla Osmanlı tarihi ve Osmanlı edebiyat tarihi âlimi. Bir ömrün bütün kazancını ve bütün ihtirasını kitap almağa ve okumağa hasreden kitap meraklısı. İçlerinden pek çoğu tek nüsha yazma olduğu için büyük bir servet teşkil eden 14 bin ciltten fazla kitabın milli bir kütüphane olarak memleket irfanına vakfeden büyük hayır sahibi.”

Kitaplarını bağışlayarak kurduğu Millet Kütüphanesi'ne adının verilmesi önerisine, eserlerin kendisine değil millete ait olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. 17 Nisan 1916'da hizmete giren kütüphanede 7152'si basma, 8844'ü el yazması olmak üzere 15996 adet eski harfli eser bulunmaktadır.

Minnet duygumuzu Yahya Kemal Beyatlı'nın “Ali Emiri' ve Gazel”iyle ifade ediyor, hatırası önünde saygı ile eğiliyoruz:

Muhtâc isen füyûzune eslâf pendinin
Diz çök önünde şimdi Emîri Efendi'nin

Âmid o şehri nûr ögünsün ile'l-ebed
Fazl ü faziletiyle bu necl-i bülendinin

İklîm-i Rûm'u gezdi otuz yıl taraf taraf
Bir maksadıyla tab'-ı nefâis-pesendinin

Yekpâre nûr olan bu kütüphan-i nefis
Yekpare servetiydi bu âlemde kendinin

Ecdâd-ı pâkimiz gibi vakfetti millete
Hayranı oldu halk eser-i bi-menendinin

Yâ Fahr-ı Kâinat sen iyfa et ecrini
Dîvân-ı Kibriya'da bu Şark ercümendinin